

Kolson Vajthed

**PODZEMNA
ŽELEZNICA**

Prevela
Dijana Radinović

■ Laguna ■

Naslov originala

Colson Whitehead

THE UNDERGROUND RAILROAD

Copyright © 2016 by Colson Whitehead

Translation copyright © 2017 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Džuli

Sadržaj

Adžari	9
Džordžija	17
Ridžvej	77
Južna Karolina	89
Stivens	137
Severna Karolina	145
Etel	193
Tenesi	201
Cezar	233
Indijana	241
Mejbel	295
Sever	303
<i>Izjave zahvalnosti</i>	<i>313</i>
<i>O autoru</i>	<i>315</i>

Adžari

KAD JE CEZAR prvi put predložio Kori da pobegnu na sever, ona je odbila.

To je iz nje progovorila baba. Korina baba nikad pre nije bila videla okean do jednog vedrog popodneva u luci u Uidi i voda ju je zaslepila posle vremena provedenog u tamnicama utvrde. Držali su ih u tamnici dok brodovi ne stignu. Dahomejski otimači najpre su pohvatali muškarce, pa se za sledećeg meseca vratili u njeno selo po ženu i decu i u lancima ih, dvoje po dvoje, oterali do mora. Dok je zurila u mračni ulaz, Adžari je mislila da će se dole u tmimi ponovo sastati sa ocem. Preživeli iz njenog sela kazali su joj da su ga trgovci robljem za vreme dugog marša, kad su videli da ne može da prati korak sa ostalima, zatukli i ostavili njegov leš kraj puta. Majka joj je umrla mnogo godina pre toga.

Korina baba je na putu do tvrđave bila prodana nekoliko puta, prelazila je iz ruke u ruku trgovaca robljem, trampljena za kauri školjke i staklene perle. Teško je reći koliko su za nju platili u Uidi pošto su ih prodali angro, osamdeset osam duša za šezdeset sanduka ruma i baruta, za koliko su se pogodili posle uobičajenog cenkanja na pidžinu. Muškarci u punoj snazi i žene rotkinje plaćani su više od dece i mladih, te je teško bilo izračunati koliko je ko ponaosob vredeo.

Dadilja je isplovila iz Liverpula i prethodno je stala na dva mesta na Zlatnoj Obali. Kapetan je raspodelio kupovinu

kako se ne bi našao s tovarom iste kulture i čudi. Ko zna kakvu bi pobunu mogli da skuvaju njegovi zarobljenici ako govore istim jezikom. To je bila poslednja luka u koju je pristao pre nego što će zaploviti preko Atlantika. Žutokosi mornari čamcem su prebacili Adžari do broda sve pevušeći. Koža im je bila bela kao kost.

Kužan vazduh u skladištu, mrak skučenosti i vrisci okovanih urotili su se da oteraju Adžari u ludilo. Zbog njenih mladih godina posada nije odmah na njoj zadovoljavala svoje nagone, no naposletku su je neki okoreliji mornari izvukli iz skladišta nakon šest nedelja plovidbe. Na putu za Ameriku, u dva navrata je pokušala da se ubije; prvi put je probala da se izgladni, a drugi put da se udavi. Mornari su je, dobro upoznati sa spletkama i sklonostima robova, oba puta osujetili. Adžari nije stigla ni do razme kad je htela da se baci u more. Jadan izgled i nedotupavan osmeh, dobro znani od hiljada robova pre nje, odali su njene namere. Okovana od glave do pete, od glave do pete, u patnji koja se umnogostručavala.

Iako su na javnoj prodaji u Uidi pokušali da ostanu zajedno, ostatak Adžarine porodice ipak su kupili portugalski trgovci sa fregate *Vivilja*, koju su sledeći put videli posle četiri meseca kako pluta na deset milja od Bermuda. Kuga je pokosila sve na brodu. Vlasti su zapalile brod i gledale ga kako pršti i tone. Korina baba nije znala ništa o sudbini te fregate. Do kraja života zamišljala je svoje rođake kako rade za dobre i velikodušne gazde na severu, kako se bave nekim lakšim poslovima nego što je njen, tkanjem ili pređenjem, ničim na polju. U njenim pričama, Isej i Sidu i ostali uspeli su nekako da se otkupe iz lanaca, pa su kao slobodni ljudi živeli u gradu Pensilvaniji, mestu o kome su dva belca jednom razgovarala. Te su maštarije pružale Adžari utehu kad bi joj breme postalo toliko da je skrha u paramparčad.

Korinu babu su sledeći put prodali posle mesec dana provedenih u lazaretu na Salivanovom ostrvu, pošto su lekari potvrdili da ni ona ni ostatak tovara sa *Dadilje* ne boluju ni od jedne bolesti. Još jedan uzbudljiv dan na tržnici robova. Velika javna nadmetanja privlačila su šarolik svet. Trgovci i dobavljači sa cele obale sticali su se u Čarlstonu, proveravali robu zagledajući joj oči, zglobove i kičmu iz straha da nema veneričnu ili kakvu drugu bolest. Posmatrači su jeli sveže ostrige i vruć kukuruz dok su licitatori vikali iz sveg glasa. Robovi su stajali goli na podijumu. Vodio se žestoko nadmetanje za grupu Ašantija za priplod, pošto su ti Afrikanci bili na glasu po marljivosti i muskulaturi, a predradnik jednog kamenoloma kupio je grupu crnčadi za smešno male pare. Korina baba je među svetom što je zijao videla nekog dečaćića kako jede kamene bombone i čudila se šta on to trpa u usta.

U smiraj dana jedan posrednik ju je kupio za dvesta dva-deset šest dolara. Dobila bi ona i više da te sezone nije bila navala devojčica. Posredniku je odelo bilo sašiveno od najbeljeg platna koje je Adžari ikad videla. Sa prstiju mu je sevalo prstenje sa obojenim kamenjem. Kad joj je uštinuo dojke da vidi je li se zadevojčila, metal joj je bio hladan na koži. Žigosali su je, ni prvi ni poslednji put, pa je lancima vezali za ostatak nabavljene robe. Povorka okovanih robova iste je noći pošla na dugi marš na jug, teturajući se za trgovčevim lakim jednopregom. *Dadilja* je dotle već isplovila natrag za Liverpul, puna šećera i duvana. U potpalublju je bilo manje vriske.

Čovek bi pomislio da je Korina baba bila ukleta, toliko su je puta u narednih nekoliko godina prodavali, preprodavali i trampili. Vlasnici su joj neverovatno često doživljavali propast. Njenog prvog gazdu prevario je čovek koji je prodavao nekakvu napravu što je čistila pamuk dvaput brže

od Vitnijeveg stroja. Nacrti su bili uverljivi, no na kraju je Adžari bila tek imovina likvidirana po nalogu suda. Prodata je na brzinu, za dvesta osamnaest dolara, a cena joj je pala zbog stanja na lokalnom tržištu. Drugi gazda skončao je od vodene bolesti, posle čega je njegova udovica dala imanje na prodaju kako bi se vratila u rodnu Evropu, gde je čisto. Adžari je tri meseca bila u vlasništvu jednog Velšanina koji je naposljetku izgubio nju, još tri roba i dva krmka u partiji vista. I tako redom.

Cena joj je varirala. Kad te toliko puta prodaju, svet te uči da obraćaš pažnju. Naučila je da se brzo prilagodi na novoj plantaži, da razluči krotitelje crnaca od pukih okrutnika, dangube od marljivaca, potkazivače od onih koji čuvaju tajnu. Razlikovala je gazde i gazdarice po stepenu zla, plantaže po bogatstvu i ambicijama. Neki su plantažeri želeli tek skroman život, no bilo je i ljudi koji su hteli da osvoje ceo svet kao da je to samo pitanje veličine zemlje. Dvesta četrdeset osam, dvesta šezdeset, dvesta sedamdeset. Kud god da je otišla, našla bi se među šećernom trskom i indigom, izuzev jedne nedelje kad je motala lišće duvana pre nego što su je opet prodali. Neki trgovac je pozvao plantažu duvana i tražio robove za rasplod, po mogućstvu sa svim zubima i krotke naravi. Adžari je tad već bila žena. I tako je otišla.

Znala je da beli naučnici zaviruju u sve da shvate kako šta radi. Da prate kretanje zvezda preko neba, odnos humora u krvi. Koja je odgovarajuća temperatura za zdrav rod pamuka. Adžari je stvorila nauku od svog crnog tela i sakupljala zapažanja. Svaka stvar ima određenu vrednost, a kako se ta vrednost menja, menja se i sve ostalo. Puknuti vrg vredeo je manje od onog što drži vodu, udica što je zadržala soma više od one sa koje se mamac otkinuo. U Americi je štos bio u tome da su ljudi stvari. Bolje je smanjiti gubitke na starcu

koji neće preživeti plovidbu preko okeana. Na mladog pastu-va od jakog plemenskog soja mušterije bi zapenile. Robinja što samo izbacuje mladunčad bila je kao kovnica, novac što rađa novac. Ako si stvar – kola, konj ili rob – cena ti određuje mogućnosti. Znala je svoje mesto.

I na kraju Džordžija. Predstavnik Rendalove plantaže kupio ju je za dvesta devedeset dva dolara iako joj je pogled poprimio neku prazninu, pa je izgledala maloumno. Do kraja života nije više kročila s Rendalove zemlje. Bila je kod kuće, na tom ostrvu sa kog se nije pružao nikakav vidik.

Korina baba je tri puta uzimala muža. Imala je sklonost ka širokim plećima i krupnim šakama baš kao i stari Rendal, premda su gazda i njegova robinja imali na umu različitu vrstu posla. Dve su plantaže bile dobro opskrbljene, devedeset crnačkih grla na severnoj polovini i osamdeset pet grla na južnoj. Adžari je obično dobijala koga je htela. Kad nije, strpljivo bi čekala.

Njen prvi muž se odao kukuruznom viskiju, pa je od svojih krupnih šaka počeo da pravi krupne pesnice. Adžari nije bilo žao dok ga je gledala kako se gubi niz put kad su ga prodali na plantažu šećerne trske na Floridi. Potom se spetljala s jednim slatkim momkom sa južne polovine. Pre nego što je umro od kolere, voleo je da joj priča biblijske priče pošto mu je prethodni gazda bio prilično liberalan u vezi sa robovima i religijom. Uživala je u tim pričama i parabolama i pretpostavila da belci imaju pravo: priče o spasenju mogle bi dati Afrikancima svakojake ideje. Siroti sinovi Hamovi. Njenom poslednjem mužu šilom su probili uši što je ukrao med. Rane su mu se uporno gnojile, pa je na kraju izdahnuo.

Adžari je s tim muškarcima dobila petoro dece, a svako je rodila na istom mestu na patosu u kolibi, koje bi im pokazivala kad bi nešto zgrešili. Tu sam te rodila i tu ću te i vratiti

ako me ne slušaš. Ako ih nauči da slušaju, možda će se pokoravati i budućim gazdama, pa će preživeti. Dvoje je bedno skončalo od groznice. Jedan dečak je posekao nogu dok se igrao na zarđalom plugu, pa mu se krv zatrovala. Njeno najmlađe nije više dolazilo sebi kad ga je gonič udario u glavu drvenom kockom. Jedno za drugim. Bar nisu prodati, rekla joj je jedna starija žena. A to je bila istina – Rendal je u to doba retko kad prodavao male. Znao si gde ćeš i kako umreti, i ti i tvoja deca. Jedino dete koje je uspelo da pregura desetu godinu bila je Korina majka Mejbel.

Adžari je umrla u pamuku, čaure su poskakivale oko nje kao uspenušani talasi na uzburkanom okeanu. Poslednja iz svog sela, srušila se u polju od ugruška u mozgu, krv joj je udarila na nos, bela pena joj je izbila na usta. Kao da je to moglo negde drugo da se desi. Sloboda je bila rezervisana za druge ljude, za stanovnike grada Pensilvanije hiljadu i po kilometara na severu. Od noći kad je oteta neprestano su je ocenjivali i procenjivali, svakog dana se budila na tasu nove vage. Znaj svoju vrednost i znaj gde ti je mesto u poretku. Pobeći sa plantaže bilo je isto što i pobeći od osnovnih principa svog postojanja: nemoguće.

One nedelje po podne, kad je Cezar pomenuo Kori podzemnu železnicu, njena je baba iz nje progovorila.

Tri nedelje kasnije, Kora je pristala.

Tad je iz nje progovorila majka.

Džordžija

TRIDESET DOLARA NAGRADE

Pobegla od dolepotpisanog, iz Solsberija, petog ovog meseca, crnkinja po imenu LIZI. Pretpostavlja se da je dotična u blizini plantaže gospođe Stil. Dajem navedenu nagradu onom ko mi dovede devojkicu ili da informaciju da je zatvorena u nekom od zatvora u ovoj državi. Upozoravaju se svi da ne štite rečenu devojkicu pod pretnjom kazne propisane zakonom.

V. M. DIKSON

18. jul 1820.

DŽOKEJU JE ROĐENDAN bio samo jednom il' dvaput godišnje. Trudili su se da mu prirede pristojnu proslavu. To je uvek bilo nedeljom, kad su imali pola slobodnog dana. U tri sata goniči su označili prestanak rada, pa je severna plantaža pohitala da sve spremi i brzo obavi sve poslove. Da popravi, sakupi mahovinu, zakrpi krov što prokišnjava. Gozba je uvek imala prvenstvo sem ako nisi dobio dozvolu da odeš u grad i prodaješ rukotvorine ili se dao u nadnicu. Sve i ako si bio voljan da se odrekneš dodatne zarade – a niko to nije bio – nije bilo moguće da se jedan rob toliko drzne i kaže belcu da ne može da radi jer je drugom robu rođendan. Svi su znali da crnčuge nemaju rođendan.

Kora je sedela ukraj svoje baštice, na svom javorovom trupcu, i čistila zemlju pod noktima. Kad god bi mogla, Kora bi priložila repu ili zeleniš za rođendanske gozbe, no danas ničeg nije bilo. Neko se razvikao na putu, verovatno jedan od novih momaka koje Koneli nije još sasvim ukrotio, a povici su lagano prešli u raspravu. Glasovi su pre bili zlovoljni nego srditi, no ipak glasni. Biće ovo rođendan za pamćenje ako su ljudi već ovoliko razdraženi.

– Da možeš da biraš rođendan, kad bi to bilo? – pitala ju je Mila.

Kora nije videla Milino lice jer joj je sunce tuklo s leđa, ali je znala kakav je izraz njene prijateljice. Mila nije bila

komplikovana, a uveče će biti proslava. Silno je uživala u tim retkim trenucima predaha, bio to Džokejev rođendan, Božić ili jedna od onih noći berbe kad su svi sa dve ruke ostajali budni da beru pamuk, a Rendalovi nalagali goničima da dele kukuruzni viski da svi budu zadovoljni. Bio je to rad, ali zbog meseca je bio podnošljiv. Mila bi prva rekla sviraču da zagudi i prva bi zaigrala. Pokušavala bi da povuče Koru, koja je stajala po strani, ne obazirući se na njeno negodovanje. Kao da je htela da se vrti s njom ukrug, ruku podruku, pa da pri svakom obrtu uhvati pogled nekog momčića, i Kora isto tako. Ali Kora joj se nikad nije pridružila, uvek bi otrgla ruku. Posmatrala je.

– Rekla sam ti kad sam rođena – kaza Kora. Rodila se u zimu. Njena se majka Mejbel često žalila kako je imala težak porođaj, kako je tog jutra stegao redak mraz, a vetar hućao između dasaka kolibe. Kako je danima krvarila, a Koneliju nije padalo na pamet da pozove lekara dok se nije pretvorila u utvaru. Povremeno bi se um poigrao s Korom, pa bi tu priču pretvorio u njenu uspomenu i u nju ubacio lica duhova, svih mrtvih robova, koji bi odozgo s ljubavlju i blagošću gledali na nju. Čak i oni ljudi koje je mrzela, koji su je šutirali i otimali joj hranu kad joj je majka otišla.

– Da možeš da odabereš – reče Mila.

– Ne možeš da biraš – kaza Kora. – To ti je dato.

– Bolje se razvedri – reče Mila i odjuri.

Kora je gnječila listove, zahvalna što može da sedne i odmori noge. Bila gozba ili ne, tu bi se Kora našla svake nedelje kad bi završili s radom: sela bi na svoje mesto i gledala šta ima da sredi. Bila je svoja nekoliko sati nedeljno, tako je ona na to gledala, da oplevi korov, ukloni gusenice, proredi zelje i strelja pogledom svakoga ko bi pomislio da joj upadne u teritoriju. Staranje o leji bilo je neophodno, ali

je to bila i poruka da joj od onog dana sa sekirom odlučnost nimalo nije popustila.

Zemlja pod njenim nogama imala je priču, najstariju priču koju je Kora znala. Kad se Adžari smestila tu ubrzo posle dugog marša do plantaže, to parče zemlje iza njene kolibe, poslednje u nizu robovskih nastambi, bilo je zarašlo u šipražje. Iza su se pružala polja, a još dalje močvara. Onda je Rendal jedne noći usnio belo more što se prostire dokle ti pogled seže, pa se sa pouzdanog indiga prebacio na ostrvski pamuk. Uspostavio je nove kontakte u Nju Orleansu, dogovorio se sa špekulantima koje je podržavala Engleska banka. Novac je pritecao kao nikad pre. Evropa je bila gladna pamuka i morala je da se nahrani balu po balu. Jednog dana mužjaci su krčili šumu i uveče, kad su se vratili iz polja, doneli su drva za još jedan niz koliba.

Dok je sad posmatrala svet kako hita tamo-amodok se priprema, Kori je bilo teško da zamisli vreme kad tih četrnaest koliba nije bilo tu. Uprkos oronulosti i tuljenju iz dubine drveta pri svakom koraku, te su kolibe imale onu trajnost brda sa zapada, potoka što je presecao imanje. Zračile su neprolaznošću i u onima koji su u njima živeli i umirali budile večna osećanja: zavist i inat. Da je između starih i novih koliba ostavljeno malo više mesta, mnogo bi manje jada tokom godina bilo.

Belci su se pred sudijama preganjali oko prava na ovaj ili onaj pojas zemlje, udaljen stotinama kilometara, ucrtan u mapu. Robovi su se sa istim žarom borili za parčence zemlje pred svojim nogama. Na tom prostoru između koliba mogao si vezati kozu, podići kokošarnik ili uzgajati hranu da napuniš stomak još nečim sem kašom koju je kuhinja ujutru delila. Ako stigneš prvi. Kad bi Rendal, a posle njegovi sinovi, namerio da te proda, mastilo na ugovoru ne bi se još

ni osušilo, a neko bi ti već oteo parcelu. Da te vidi kako u mirno predvečerje sediš tu i smešiš se i pevušiš, tvom bi komšiji moglo pasti na pamet da te otera s tvoje parcele služeći se zastrašivanjem i raznim provokacijama. A ko bi saslušao tvoju žalbu? Sudija ovde nije bilo.

– Ali moja majka nije im dala da pipnu njeno polje – pričala je Mejbel ćerki. Polje u šali, pošto Adžarina parcela nije imala ni tri kvadrata. – Rekla im je da će dobiti malj u glavu pogledaju li ga samo.

Slika njene babe kako napada drugog roba odudarala je od one koju je Kora zadržala u sećanju, no kad je sama počela da se brine o leji, uvidela je istinitost tog portreta. Adžari je sačuvala svoju bašticu i kako je plantaža napredovala i menjala se. Rendalovi su otkupili imanje od Spenserovih na severu, kad je porodica rešila da okuša sreću na zapadu. Potom su kupili i susednu plantažu na jugu i prebacili se s pirinča na pamuk, te dodali po dve kolibe u oba reda, ali Adžarina parcela ostala je usred svega toga, nepomična kao panj koji je preduboko pustio koren. Posle Adžarine smrti Mejbel je nastavila da gaji jam i bamiju, šta god bi joj se prohtelo. Muke su počele kad je Kora preuzela parcelu.

Kad je Mejbel nestala, Kora je postala siročić. Sa jedanaest godina ili deset, toliko otprilike – nikog više nije bilo ko bi to tačno znao. Kori se od šoka ceo svet isprao do sive boje. Prva boja koja se vratila bila je smeđecrvena boja zemlje na njenoj parceli. Ona ju je oživela, probudila za ljude i stvari, pa je Kora rešila da sačuva svoju parcelu iako je bila mlada i sitna i nije više imala nikoga ko se o njoj starao. Mejbel je bila previše mirna i tvrdoglava da bi bila omiljena, no svet je poštovao Adžari. Njena ju je senka štitila. Većina prvobitnih

Rendalovih robova sad je bila pod zemljom ili prodana, otišla na ovaj ili onaj način. Je li ostao iko odan njenoj babi? Kora je dobro osmotrila selo: ni jedna jedina duša. Svi su pomrli.

Borila se za svoju zemlju. Bilo je tu sitnih štetočina, premladih da se njima stvarno pozabavi. Razgonila je decu što su joj gazila mladice i vikala na njih što joj vade strukove jama, i to istim tonom kojim ih je na Džokejovim proslavama terala da se trkaju ili igraju drugih igara. Dobroćudno se prema njima odnosila.

No iz mraka su izronili i pretendenti. Ava. Korina majka i Ava odrastale su na plantaži u isto vreme. Obe su bile izložene istom rendalovski srdačnom tretmanu, travestijama toliko rutinskim i poznatim da su postale kao vreme, kao i onima toliko maštovitim u svojoj čudovišnosti da je um odbijao da ih pojmi. Ponekad su takva iskustva umela da zbliže ljude, no još je češće stid zbog nemoći pretvarao sve svedoke u neprijatelje. Ava i Mejbel nisu su se slagale.

Ava je bila žilava i jaka, i imala je ruke brze kao zmija. Ta joj je brzina dobro dolazila da bere pamuk i zvizne deci šamar zbog lenčarenja ili nekog drugog ogrešenja. Svoje je kokoške volela više od te dece i žudela je za Korinom parcelom da proširi kokošarnik. – Žali bože – govorila je Ava cokući. – Onoliko zemlje samo za nju. – Ava i Kora spavale su svake noći jedna do druge na tavanu i premda su se tamo gurale sa još osmoro ljudi, Kora je razaznavala svaku Avinu frustraciju kako se kretala kroz drvo. Dah te žene bio je vlažan od besa, kiseo. Namerno bi munula Koru kad god bi ustala da pusti vodu.

– Sad si u Hobu – kazao je Mojsije Kori jednog popodneva pošto se vratila iz polja, gde je uvezivala bale. Mojsije se pogodio s Avom koristeći se nekakvom valutom. Otkako ga je Koneli iz radnika u polju unapredio u goniča, u

nadzornikovog pomagača, Mojsije se nametnuo kao posrednik u spletkama i razmiricama među robovima. Red se u kolibama, kakav-takav, morao očuvati, a bilo je stvari koje belci nisu mogli da urade. Mojsije se sa žarom prihvatio te uloge. Za Koru je njegovo lice bilo zlo, glava mu je bila kao kvrga iznikla na zdepastom znojavom trupu. Nije se iznenadila kad je pokazao svoju pravu ćud – ako sačekaš dovoljno dugo, to se uvek desi. Kao zora. Kora se odvukla u Hob, gde su proterivali nesrećnike. Nije imala kome da se obrati, nije bilo zakona do onih koji su se svakog dana nanovo ispisivali. Neko je već preselio njene stvari.

Niko se nije sećao nesrećnika po kome je koliba dobila ime. Poživeo je toliko da oliči ono što mu je naposljetku došlo glave. U Hob sa onima koje su nadzornici kaznama obogaljili, u Hob sa onima koje je rad slomio i na vidljive i na nevidljive načine, u Hob sa onima koji su skrenuli pameću. U Hob sa siročadi.

U Hobu su najpre živeli oštećeni muškarci, poluljudi. Potom su se tamo uselile žene. Beli i smeđi ljudi nasilno su koristili ženska tela, bebe su im se rađale zakržljale i žgoljave, batine su im isterale pamet iz glave, pa su u tmuni neprestano zazivale svoju mrtvu decu: Iv, Elizabet, Natanijel, Tom. Kora se sklupčala na podu u glavnoj sobi, plašila se da spava na tavanu sa tim bednim stvorovima. Proklinjala je sebe što je tako uskogruđa iako je bila nemoćna da se tome odupre. Zurila je u tamne oblike. Ognjište, tavanske grede, alat što je visio na zidu okačen o klinove. Prvi put je spavala na nekom drugom mestu, a ne u kolibi u kojoj se rodila. Stotinu koraka daleko i isto toliko kilometara.

Bilo je samo pitanje vremena kad će Ava preduzeti sledeći korak svog plana. A bio je tu i stari Abraham, s kojim je morala da se nosi. Stari Abraham, koji uopšte nije bio star,

ali se vladao kao matori baksuz još otkako je naučio da se pridigne iz kolevke. Sam nije imao nikakvih namera, već je iz principa hteo da se Kori oduzme zemlja. Zašto bi on i svi ostali poštovali devojčicino pravo na tu parcelu samo zato što je njena baba nekad tu okopavala? Stari Abraham nije bio od onih što cene tradiciju. Previše je puta bio prodavan da bi mu takva postavka imala nekakvu težinu. Kora ga je, prolazeći pored njega po kakvom poslu, u više navrata čula kako zagovara preraspodelu njene parcele. – Onolika zemlja samo za nju. – Cela tri kvadrata.

A onda je došao Blejk. Tog je leta mladi Terens Rendal preuzeo na sebe zadatak da se on i njegova braća pripreme za dan kad će preuzeti upravljanje plantažom. Kupio je grupu crnja iz Karolina. Šestorica među njima, iz plemena Fanti i Mandingo ako je verovati posredniku, bila su i po telu i po temperamentu prirodno skovana za rad. Blejk, Pot, Edvard i ostali stvorili su svoje pleme na Rendalovoj zemlji i nisu se ustezali da uzmu i ono što nije njihovo. Terens Rendal je obznanio da su mu to novi miljenici, a Koneli se postarao da svi to upamte. Naučio si da ih se kloniš kad su bili zle volje, kao i subotom uveče, kad bi popili svu jabukovaču.

Blejk je bio gorostas, jeo je za dvojicu, i brzo je potvrdio mudrost ulaganja Terensa Rendala. Samo cena koja će se dobiti za potomstvo takvog pastuva. Blejk se često rvao sa svojim drugarima i sa svim izazivačima, dizao prašinu, neminovno izlazio kao pobednik. Glas mu se orio između koliba dok je radio i čak i oni koji su ga prezirali nisu mogli da odole i ne zapevaju s njim. Čovek je imao bedan karakter, ali je uz zvuke što su dopirali iz njegovog grla rad prosto proletao.

Pošto je nekoliko nedelja cunjao okolo i procenjivao severnu polovinu, Blejk je zaključio da će Korina parcela biti sjajno mesto da tu veže svog psa. Sunce, vetrić, blizina. Vraćajući se jednom iz grada, privoleo je jednu džukelu da ga prati. Pas se zadržao, motao se oko sušare dok je Blejk radio i lajao na svaki zvuk u živoj džordžijanskoj noći. Blejk se razumeo u stolarstvo – to nije bila laž koju je trgovac izrekao da bi mu nabio cenu, što je često bio slučaj. Napravio je psu kućicu i pokušao da izmami pohvale. Lepe reči bile su iskrene pošto je kućica stvarno bila lepo izrađena, finih proporcija i pravih uglova. Bila su tu i vratanca sa šarkom, a na zadnjem zidu bili su izrezani mesec i sunce.

– Lepa kućica, je li? – pitao je Blejk starog Abrahama. Otkako je došao, Blejk je naučio da ceni njegovu ponekad bolnu iskrenost.

– Vraški si je dobro napravio. Je l' to tamo krevetac?

Blejk je sašio jastučnicu i napunio je mahovinom. Zaključio je da je parče zemlje pred njegovom kolibom najzgodnije mesto za kućicu njegovog psa. Kora je dotle za njega bila nevidljiva, no sad joj je, kad god bi se našla u blizini, lovio pogled da je upozori da to više nije.

Kora se obratila nekolicini ljudi za koje je znala da ih je njena majka zadužila. Svi su je odbili. Recimo Bo, švalja koju je Mejbel povratila u život kad ju je spopala groznica. Mejbel je davala devojci svoju večeru i hranila je odvarom i krtolama prinoseći joj kašiku drhtavim usnama sve dok nije otvorila oči. Bo je rekla Kori da je dug vratila i preplatila i kazala joj da se vrati u Hob. Kora se onda setila Kelvina, kome je Mejbel jednom pružila pokriće kad je nestao neki alat za sađenje. Da mu nije priskočila u odbranu, Koneli bi mu, koji je vešto baratao korbačem, odrao kožu s leđa. A isto bi uradio i Mejbel da je saznao da ga je slagala. Kora se

došunjala do Kelvina posle večere: Potrebna mi je pomoć. On je samo odmahnuo rukom. Mejbel joj je rekla da nikad nije saznala za šta je upotrebio onaj alat.

Nedugo pošto je Blejk obznanio svoje namere, osvanuo je i taj dan. Kora se probudila i otišla da obiđe svoju bašticu. Jutro je bilo hladno. Nad zemljom su lebdeli pramenovi bele izmaglice. A onda je videla – ostatke svog prvog kupusa. Nabacano na gomilu kraj stepenica Blejkove kolibe, isprepletani izdanci koji su već venuli. Zemlja je bila prekopana i nabijena da se napravi lepo dvorištanice za pseću kućicu, koja je stajala nasred Korine parcele kao raskošna palata u srcu plantaže.

Pas je promolio glavu kroz vratanca kao da zna da je to bila njena zemlja, pa hoće da joj pokaže da je ravnodušan.

Blejk je izašao iz kolibe i skrstio ruke. Pljunuo je.

Krajičkom oka Kora je videla ljude kako se miču: senke što su govorkale i prigovarale. Posmatrali su je. Majka joj je otišla. Prebačena je u stračaru i niko joj nije priskočio u pomoć. A sad je ovaj čovek triput veći od nje, siledžija, uzeo njenu parcelu.

Kora je već smišljala strategiju. Kasnijih godina ona bi se obratila ženama iz Hoba, ili Mili, ali ovo je bilo sad. Njena baba je upozoravala ljude da će im rascopati glavu priđe li iko njenoj zemlji. Kori se to činilo preterano. U tren oka vratila se u Hob i skinula sa zida sekiru, u koju je zurila kad nije mogla da zaspi. Ostavio ju je neki od prethodnih stanara, koji je bedno skončao ovako ili onako, od bolesti pluća ili od biča ili serući po podu dok nije ispustio dušu.

Dotle se već glas proneo i svet je izašao ispred koliba kriveći glavu u iščekivanju. Kora je prošla pored njih povijena kao da se probija kroz oluju. Niko nije pošao da je zaustavi, tako je čudno izgledala. S prvim udarcem krov kućice se

srušio, a pas zacvileo pošto mu je odsekla pola repa. Šmugnuo je u rupu pod kolibom svog vlasnika. Drugi udarac teško je ranio levu stranu kućice, a poslednji ju je rešio bede.

Kora je stajala i dahtala. Obema rukama držala je sekiru. Sekira je poigravala u vazduhu kao da se nadvlači sa duhom, ali devojčica je postojano stajala.

Blejk je stisnuo pesnice i koraknuo ka Kori. Iza njega su bili njegovi momci, napeti. A onda je stao. Šta se u tom trenutku desilo između to dvoje – između mladog grmalja i tanane devojčice u beloj halji – postalo je stvar tačke gledišta. Oni koji su stajali kraj prvog reda koliba videli su da se Blejku lice izobličilo od iznenađenja i brige, kao u čoveka koji je naišao na leglo stršljena. Oni koji su stajali pokraj novih koliba videli su kako Kori pogled leti tamo-amo kao da odmerava vojsku što napreduje, ne samo jednog čoveka. Vojsku sa kojom je ipak bila spremna da se suoči. Bez obzira na perspektivu, važna je bila poruka koju je jedno svojim držanjem i izrazom lica poslalo, a drugo protumačilo: Možeš me savladati, ali će te to skupo koštati.

Stajali su tako nekoliko trenutaka dok Alis nije zazvonila za doručak. Niko nije hteo da se odrekne kaše. Kad su se vratili iz polja, Kora je sredila svoju rasturenu bašticu. Dokotrljala je javorov trupac koji je odbacio neko dok je nešto gradio, i od tada je tu sedela kad god bi ugrabila koji slobodan trenutak.

Ako Kora pre Avinog spletkarenja nije pripadala Hobu, sad jeste. Postala je njegov najozloglašeniји stanar i najduži. Rad bi naposletku slomio obogaljene – uvek bi – a oni raspamećeni bili bi jeftino prodati ili bi sami sebe preklali. Upražnjeno mesto brzo bi se popunilo. Kora je ostajala. Hob je bio njen dom.

Pseću kućicu upotrebila je za potpalu. Grejala ju je jedne noći, i nju i ceo Hob, no legenda o njoj obeležila je Koru do kraja njenog boravka na Rendalovoj plantaži. Blejk i njegovi prijatelji počeli su da šire priče. Blejk je pričao kako je jednom zadremao iza štala, a kad se trgao, ugledao je Koru kako stoji nad njim sa sekirom i bulazni. Bio je rođeni imitator i njegova je mimika prodala priču. Kad su Kori počele da pupe grudi, Edvard, najpodliji iz Blejkove bande, hvalisao se kako je Kora pred njim širila haljinu i iznosila mu bludne predloge, pa zapretila da će ga skalpirati kad ju je odbio. Devojke su šaputale da su je vidale kako se o punom mesecu iskrada iz kolibe i ide u šumu, gde bludniči s magarcima i jarcima. Oni kojima ova poslednja priča nije bila verodostojna uviđali su pak da je tu čudnu devojkicu korisno smatrati beščasnicom.

Nedugo pošto se Kora zadevojčila, Edvard, Pot i još dva radnika sa južne polovine odvukla su je iza sušare. Ako je iko išta čuo i video, nije se mešao. Žene iz Hoba su je skrpile. Blejk je tad već bio otišao. Možda je, videvši Korino lice onog dana, posavetovao bio svoje drugare da se ne svete: Skupo ćete platiti. Ali on je otišao. Pobegao je tri godine pošto mu je razlupala kućicu, i nedeljama se krio u močvari. Upravo je lavež njegovog džukca odao patroli gde se nalazi. Kora bi rekla da je dobio šta je zaslužio da se nije stresala od same pomisli na njegovu kaznu.

Već su dovukli veliki sto iz kuhinje i na njega natrpali hranu za Džokejovu proslavu. Za jednim krajem stola traper je drao rakune, a za drugim krajem je Florens čistila sladak krompir od zemlje. Pod velikim kotlom pucketala je vatra. Supa je strujala u crnom kotlu, komadići kupusa jurili su se oko svinjske glave koja je poskakivala gore-dole, oko je vrludalo

po sivoj peni. Mali Čester je dotrčao i pokušao da zdipi šaku vigne, ali ga je Alis oterala varjačom.

– Koro, danas ništa? – upita Alis.

– Prerano je – reče Kora.

Alis je kratko izrazila nezadovoljstvo, pa se vratila jelu.

Tako izgleda laž, pomislila je Kora i upamtila to. Baš dobro što bašta nije htela ništa da dâ. Za prošli Džokejev rođendan donela je dve glavice kupusa, koje su ljubazno prihvaćene. Na izlasku iz kuhinje napravila je grešku i osvrnula se, pa videla kako Alis baca kupus u kofu s pomijama. Isteturala se na sunce. Da li ta žena misli da je njena hrana zagađena? Je li Alis tako bacala sve ono što joj je Kora prethodnih pet godina donosila, isto to radila sa svakom njenom repom ili zeljem? Je li to počelo s Korom, ili sa Mejbel, ili s njenom babom? Nije bilo svrhe išta pitati Alis. Ona je bila miljenica starog Rendala, a sad i Džejmsa Rendala, koji je odrastao na njenim voćnim pitama. Među bednicima je postojao poredak, i toga si morao biti svestan.

Braća Rendal. Džejmsa su još od malih nogu mogli da umire slatkišem iz Alisine kuhinje, slatka bi jabuka smesta prekinula njegov ispad ili napad. Njegov mlađi brat Terens, međutim, bio je drugačijeg kova. Kuvarica je još imala kvrgu pored uha nastalu kada je gazda Terens svojevremeno izrazio nezadovoljstvo njenom čorbom. Bilo mu je tad deset godina. Prvi znaci su se videli još otkako je prohodao, a kad je naglo stasao i preuzeo svoje dužnosti, do savršenstva je razvio odvratnije crte svoje ličnosti. Džejms je bio kao morski puž, zavlačio se u svoja lična htenja, a Terens je svaku svoju želju, i prolaznu i duboku, nametao svima koji su bili u njegovoj vlasti. Što je bilo njegovo pravo.

Šerpe su zveckale oko Alis i crnčad cičala zbog poslastica koje će stići. Sa južne polovine: ništa. Braća Rendal su pre

mного godina bacila novčić da odrede ko će kojim delom plantaže upravljati i tako omogućili ovaj dan. Ovakve gozbe nisu postojale na Terensovoj polovini pošto je mlađi brat bio škrt na rasonodi za robove. Rendalovi sinovi upravljali su svojim nasledstvom shodno svom temperamentu. Džejms se zadovoljio stabilnim prihodima koje su mu donosili traženi usevi. Zemlja i crnci koji je obrađuju pružali su mnogo veću sigurnost od one koju bi mu bilo koja banka mogla ponuditi. Terens je pak imao aktivniji pristup, neprestano je smišljao načine kako da poveća toware slate u Nju Orleans. Cedio je svaki mogući dolar. Kad je crna krv bila novac, mudri biznismen umeo je da otvori venu.

Mali Čester i njegovi drugari zgrabili su Koru i prepali je. To su, međutim, bila samo deca. Vreme je za trkanje. Kora je uvek nameštala decu na startu, usmeravala im stopala, smirivala živahnu decu, a drugu prebacivala u trke sa starijom decom ako je potrebno. Ove godine prebacila je Čestera među starije. Čester je bio siročče kao i ona, roditelje su mu prodali pre nego što je prohodao. Kora se o njemu starala. Imao je kosu kao četku i krvave oči. U poslednjih pola godine baš je izdžikljao, polja su pokrenula nešto u njegovom gipkom telu. Koneli je rekao da ima sva obeležja vrhunskog berača, što je bio redak kompliment od njega.

– Budi brz – rekla mu je Kora.

Čester je skrstio ruke i naherio glavu: Ne moraš ništa da mi kažeš. Već je bio napola muškarac, premda to još nije znao. Sledeće godine neće se trkati, Kora je to videla, već će visiti sa strane, šaliti se s drugarima, smišljati nepodopštine.

Mladi robovi i stari okupili su se uz konjsku stazu. Žene koje su izgubile decu polako su dolazile da se muče mislima o onom što je moglo biti i onom što nikad neće biti. Muškarci su u grupama razmenjivali vrčeve jabukovače i osećali kako

poniženje lagano spada s njih. Žene iz Hoba retko su učestvovala u gozbama, ali se Neg motala tuda, korisna kao i uvek, i skupljala raštrkanu decu.

Mila je stajala na cilju kao sudija. Svi su sem dece znali da je uvek, kad god bi joj to pošlo za rukom, za pobjednika proglašavala svoje miljenike. Džokej je takođe bio na cilju, u svojoj klimavoj stolici od javora iz koje je gotovo svake noći posmatrao zvezde. O svom rođendanu vukao bi tu stolicu putem, da propisno isprati zabave priređivane u njegovu čast. Kad bi završili trku, trkači bi dotrčali do Džokeja, a on bi svakome, bez obzira koji je po redu stigao, na dlan stavio po parčence kolača od đumbira.

Čester je dahtao oslonivši se na kolena. Posustao je na samom kraju.

– Malo je falilo – reče Kora.

– Malo – reče dečak, pa ode po svoj kolačić.

Kad se završila i poslednja trka, Kora je potapšala starca po ruci. Nikad se nije znalo koliko on zapravo vidi onim svojim mlečnim očima. – Džokeju, koliko ti je godina?

– O, ček da vidim. – Zaneo se u misli.

Kora je bila ubeđena da je na prethodnoj proslavi tvrdio da ima sto jednu godinu. A imao je samo upola od toga, što je značilo da je najstariji rob koga je iko na obe Rendalove plantaže upoznao. Kad toliko ostariš, isto ti je imao devedeset osam ili sto osam. Svet nema šta više da ti pokaže osim najnovijeg otelovljenja okrutnosti.

Šesnaest ili sedamnaest. Toliko je Kora sebi davala. Prošlo je godinu dana otkako joj je Koneli naredio da nađe muža. Dve godine otkako su je Pot i njegovi drugari naterali da sazri. Nisu je ponovo silovali, ali od tog dana nijedan je iole vredan muškarac nije više pogledao, s obzirom na kolibu

koju je nazivala domom i priče o njenom ludilu. Šest godina otkako joj je majka otišla.

Džokej je dobro planirao svoje rođendane, pomislila je Kora. Samo bi se probudio jedne nedelje i objavio da mu je rođendan i to bi bilo to. Ponekad je to bilo usred prolećnih kiša, drugi put posle berbe. Neke je godine preskakao ili zaboravljao, ili bi na osnovu nekog svog dnevnika uvreda zaključio da plantaža nije zaslužila proslavu. Niko se nije obazirao na njegove lutke. Dovoljno je bilo to što je bio najstariji obojeni čovek kog su znali, što je preživeo sva mučenja, velika i mala, koja su belci smislili i primenili. Imao je zamagljene oči, ćopao je na jednu nogu, uništena ruka mu je većito bila savijena kao da i dalje drži ašov, ali bio je živ.

Belci ga više nisu dirali. Stari Rendal ništa nije govorio na njegove rođendane, a nije ni Džejms kad je preuzeo upravljanje plantažom. Nadzornik Koneli svake nedelje bi se izgubio, pozvao bi kod sebe robinjicu koja bi mu tog meseca bila žena. Belci su ćutali. Kao da su digli ruke ili zaključili da je mala sloboda najgora kazna, jer se obilje prave slobode spram nje bolno jasno pokaže.

Džokej će kad-tad jednog dana ubosti svoj pravi rođendan. Samo ako poživi dovoljno dugo. Ako je to tako, onda će i Kora možda jednom ubosti svoj bude li s vremena na vreme birala neki dan za svoj rođendan. A šta si imao od toga da znaš kog si dana došao na svet belaca? Njoj se to nije činilo kao nešto što bi želeo da pamtiš. Pre da zaboraviš.

– Koro.

Većina severne polovine već je otišla u kuhinju da ih nahrane, ali Cezar je zaostao. Našao se pred njom. Otkako je došao na plantažu, Kora nije imala priliku da porazgovara s njim. Nove su robove odmah upozoravali na žene iz Hoba. Tako su štedeli vreme.

– Mogu li da popričam s tobom? – upita je.

Pre godinu i po dana, pošto je nekoliko robova poumiralo od groznice, Džejms Rendal je kupio Cezara i još troje robova od jednog putujućeg trgovca. Dve žene da peru rublje, i Cezara i Princa da rade u polju. Kora ga je viđala kako svojim zakrivljenim nožićima delje i rezbari komade borovine. Nije se mešao sa problematičnijim svetom na plantaži, a znala je da povremeno odlazi sa Frensis, jednom od sobarica. Leže li još sa njom? Mila će to znati. Iako je bila tek devojčica, pratila je muško-ženske rabote, znala šta se sprema.

Kora je bila uljudna. – Cezare, šta mogu da učinim za tebe?

Cezar se nije osvrtao da vidi čuje li ih neko. Znao je da nikog nema jer je sve isplanirao. – Vraćam se na sever – kazao je. – Uskoro. Bežim. Hoću da pođeš sa mnom.

Kora je pokušavala da dokuči ko li ga je podgovorio da se šegači s njom. – Ti ideš na sever, a ja idem da jedem – rekla je.

Cezar ju je uhvatio za mišicu nežno ali nepopustljivo. Imao je vitko snažno telo kao i svi radnici u polju njegovih godina, ali je svoju snagu nehajno nosio. Imao je okruglo lice i širok pljosnat nos – Kora se iznenada setila da ima rupice na obrazima kad se smeje. Zašto li joj je to ostalo u glavi?

– Neću da me prijaviš – reče. – Moram da ti verujem. Ali uskoro odlazim, i hoću tebe. Za sreću.

Onda je shvatila. Ne šali se on s njom. On to sam sebe zavarava. Momak je malouman. Miris pečenog rakuna povratio ju je u stvarnost i otrgla je ruku. – Neću da me ubiju Kone-li ni patrole ni zmije.

Kora je još čkiljila na njegovu glupost kad je dobila prvu zdelu supe. Belci svakog dana pokušavaju polako da te ubiju, a ponekad pokušavaju i da to brzo učine. Što bi im olakšavao? Takav si posao mogao da odbiješ.

Našla je Milu, ali nije je pitala šta devojke pričaju o Cezaru i Frensis. Ako je Cezar ozbiljan u svojim namerama, Frensis je onda udovica.

Otkako se preselila u Hob, to je bilo najviše što je razgovarala s nekim momkom.

Zapalili su baklje za takmičenje u rvanju. Neko je izneo skrivene zalihe kukuruznog viskija i jabukovače, koji su počeli blagovremeno da kruže i potpiruju žar gledalaca. Muževi koji su živeli na drugim plantažama već su dosad stigli u svoju nedeljnu posetu. Kilometrima su pešačili, imali dovoljno vremena da maštare. Neke su se žene više radovala bračnim odnosima, neke manje.

Mila se zakikotala. – Rado bih se porvala s njim – rekla je pokazujući glavom na Velikog.

Veliki ju je pogledao kao da ju je čuo. Stasavao je u prvoklasnog mušjaka. Vredno je radio i retko primoravao gonice da zamahnu bičem. S poštovanjem se odnosio prema Mili zbog njenih godina, te ne bi čudilo da Koneli jednog dana spari njih dvoje. Mladić i njegov suparnik valjali su se po travi. Iskalite se jedni na drugima kad već ne možete na onome ko je to zaslužio. Deca su virila između odraslih, kladila se bez novca za polog. Sad su plevila korov i čistila ubrani pamuk, ali jednog dana od rada u polju i oni će porasti veliki kao muškarci koji se rvu na travi. Drži ga, drž' tog malog, nauči ga pameti.

Kad je zasvirala muzika i počela igranka, svet je uvideo koliko je zapravo zahvalan Džokeju. Ponovo je odabrao pravi dan za svoj rođendan. Umeo je da oseti opštu napetost, kolektivan strah koji je nadilazio svakodnevicu njihovog ropstva. Narastao je. Ovih poslednjih nekoliko sati odagnalo je taj mučan osećaj. Mogli su da se suoče sa sutrašnjim dirinčenjem i jutrima što slede i dugim danima jer im je duh,

ma koliko oskudno, krepilo to što će se sećati prijatne noći i radovati narednoj rođendanskoj proslavi. Što će od sebe stvoriti krug koji će odeliti ljudsku dušu u njemu od poniženja izvan njega.

Plemeniti je uzeo daire i počeo da udara u njih. Na poljima je bio brz berač, a van njih je baš umeo da razgali i podstakne ljude. Obe je te veštine ove noći primenio. Pljesni rukama, savij laktove, vrti kukovima. Postoje instrumenti i postoje svirači, no ponekad violina ili bubanj naprave instrument od onoga ko ih svira, pa svi zajedno služe pesmi. Tako je bivalo kad bi Džordž i Vesli dohvatili violinu i bendžo u danima terevenki. Džokej je sedeo na svojoj stolici od javora i lupkao bosim nogama po zemlji. Robovi su prišli i zaigrali.

Kora se nije pomakla. Plašilo ju je to što se, kad te muzika ponese, možeš iznenada naći pored nekog muškarca, a ne znaš šta on može da uradi. Sva ta tela u pokretu, nespustana. Slobodna da te privuku, uhvate za ruke sve i ako to rade bez zlih primisli. Jednom ih je, za Džokejov rođendan, Vesli počastio pesmom koju je znao iz vremena provedenog na severu, novim zvukom koji niko od njih nikad pre nije čuo. Kora se tad osmelila da priđe onima što igraju, zatvori oči i vrti se, no kad ih je otvorila, ugledala je Edvarda zažagrenih očiju. Iako su sad i Edvard i Pot bili mrtvi – Edvarda su obesili pošto je varao na vagi tako što je svoju vreću napunio kamenjem, a Pot je završio pod zemljom kad je od ujeda pacova sav pomodreo i pocrneo – Kora je zazirala od toga da pusti uzde. Džordž je gudio na violini, melodije su se vile u noć, vrcale kao iskre iz vatre. Niko nije prišao da je uvuče u to živahno ludilo.

Muzika je utihnula. Krug se raskinuo. Ponekad bi se rob izgubio u kratkom vrtlogu slobode. Kad utone načas u sanjarenje među brazdama ili dok pokušava da razmrsi neki zagonetan jutarnji san. Usred pesme u toplu nedeljnu noć. A onda uvek usledi – povik nadzornika, poziv na rad, senka gazde, podsetnik da je ljudsko biće samo u jednom kratkom trenutku u večnosti ropstva.

Braća Rendal su izašla iz svoje velike kuće i došla među njih.

Robovi su povukli u stranu, proračunavali koja udaljenost predstavlja pravi odnos straha i poštovanja. Godfri, Džejmsov kućni sluga, podigao je fenjer. Po rečima starog Abrahama, Džejms se umetnuo na majku, debeo kao bure i strogog lica, a Terens se uvrkao na oca, visok i lica kao u grabljivice, kao da će se svakog trena obrušiti na plen. Osim zemlje, od oca su nasledili i krojača, koji je jednom mesečno odlazio kod njih rasklimatanim kočijama i donosio im uzorke lana i pamuka. Braća su se kao mala isto oblačila, a tako su nastavila i kad su odrasla. Njihove bele pantalone i košulje pralje su rukama prale do besprekorne čistoće, pa su na narandžastom sjaju izgledali kao duhovi što izranjaju iz mraka.

– Gazda Džejmse – kaza Džokej. Zdravom rukom se uhvatio za rukonaslon kao da će se pridići, no nije se pomerio.

– Gazda Terense.

– Nemojte da vas ometamo – reče Terens. – Brat i ja smo razgovarali o poslu i čuli muziku. Kazao sam mu: Ovakvu paklenu buku još nisam čuo.

Rendalovi su pili vino iz izbrušenih kristalnih čaša, a činilo se da su popili nekoliko flaša. Kora je među svetom tražila Cezarovo lice. Nije ga našla. Cezar nije bio tu kad su se braća prošli put zajedno pojavila na severnoj polovini. Valjalo je upamtiti ono što si u tim prilikama naučio. Kad god bi braća

Rendal došla u robovsko selo, nešto bi se desilo. Pre ili posle. Nešto novo čemu se nisi nadao dok te ne zadesi.

Džejms je svoje dnevne poslove prepustio svom čoveku Koneliju i retko je dolazio. Umeo je da povede u obilazak nekog posetioca, uglednog suseda ili radoznalog plantažera iz drugog kraja, no to nije često bivalo. Džejms se retko obraćao svojim crnjama, koji su bičem bili naučeni da nastave da rade i ne obraćaju pažnju na njegovo prisustvo. Kad bi se Terens pojavio na bratovljevoj plantaži, obično bi osmotrio svakog roba i upamtio koji su muškarci najsposobniji, a koje žene najprivlačnije. Zadovoljan time da pohotno zuri u bratovljeve žene, obilato se napasao ženama sa svoje polovine. – Volim da kušam svoje šljive – govorio je Terens i bazao među kolibama da vidi šta će mu se dopasti. Nije poštovao bračne veze, ponekad je odlazio kod robova za njihovu prvu bračnu noć da pokaže mužu kako se valjano ispunjava bračna dužnost. Kušao je svoje šljive, i probijao kožu, i ostavljao svoj trag.

Smatralo se da je Džejms drugačije nastrojen. Za razliku od oca i brata, on nije koristio svojinu da zadovoljava svoje potrebe. Povremeno bi dovodio žene iz okruga na večeru, a Alis bi se svaki put postarala da pripremi najraskošniju i najzavodljiviju večeru koju može. Gospođa Rendal je preminula pre mnogo godina, a Alis je smatrala da bi prisustvo žene unelo malo civilizovanosti na plantažu. Mesecima bi Džejms primao ta bleđa stvorenja koja su belim karucama putovala blatnjavim stazama što su vodile do velike kuće. Kuhinjske cure su se kikotale i nagađale. A onda bi se pojavila nova žena.

Kako je njegov sobar Dični govorio, Džejms je svoju erotsku snagu čuvao za posebne sobe u jednom njuorleanskom bordelu. Madam je bila moderna žena otvorenog uma, upućena u puteve ljudskih strasti. U priče Dičnog teško je bilo

poverovati iako je uveravao ljude da mu je sve to prenelo osoblje bordela, s kojim se tokom godina zbližio. Kakav bi se to belac svojevolumeno podvrgao biču?

Terens je grebao štapom po zemlji. Bio je to štap njegovog oca, sa srebrnom drškom u obliku vučje glave. Mnogi su pamtili njegov ujed za meso. – A onda sam se setio da mi je Džejms pričao o jednom crnčugi kog ovde ima – kaza Terens – koji napamet zna Deklaraciju nezavisnosti. Prosto ne mogu da mu poverujem. Pomislih da bi večeras mogao da mi pokaže jer su, kako se čini, svi ovde.

– Udesićemo to – reče Džejms. – Gde je taj mali? Majkle?

Niko nije progovarao. Godfri je patetično vitlao fenjerom. Mojsije je imao tu nesreću da od goničâ baš on stoji najbliže Rendalovima. Prokašljao se. – Majkl je mrtav, gazda Džejmse.

Naložio je jednom crnčetu da dovede nadzornika Kone-
lija, taman ga prekinuo u njegovom nedeljnom ljubavisanju. Izraz na Džejmsovom licu kazao je Mojsiju da počne da objašnjava.

Majkl, dotični rob, zaista je umeo da deklamuje duge odeljke. Kako je pričao Koneli, koji je pak priču čuo od trgovca koji mu je prodao crnju, Majkl ovako prethodni gazda bio je opčinjen sposobnostima južnoameričkih papagaja, te je rezonovao da ako pticu možeš da naučiš da recituje limerike, onda bi možda i roba mogao naučiti da pamti. Već pri samom pogledu na njihove lobanje jasno je da crnčuge imaju veći mozak od ptice.

Majkl je bio sin gazdinog kočijaša. Imao je onu životinjsku pamet kakva se ponekad viđa kod svinja. Gazda i njegov neobični učenik počeli su s prostim rimama i kratkim stihovima popularnih britanskih stihotvoraca. Polako su prelazili reči koje crnja nije razumeo, a koje, istini za volju, ni učitelj